

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

14 maja 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Krzysztof Wesołowski (przewodniczący)

SSN Ireneusz Kunicki

SSN Marcin Trzebiatowski (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 14 maja 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej M. S. i Z. S.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie

z 27 października 2023 r., I ACa 983/22,

w sprawie z powództwa M. S., A. S., M. K.

i Z. S.

przeciwko [...] spółce akcyjnej w W.

o ustalenie i zapłatę,

1. uchyla zaskarżony wyrok w pkt I w części, w której zmienia on wyrok Sądu Okręgowego w Nowym Sączu z 31 maja 2022 r., I C 903/21 przez dodanie w pkt II tego wyroku zastrzeżenia, że stronie pozwanej przysługuje prawo zatrzymania zasądzonych na rzecz powodów, a wskazanych w tym punkcie kwot do czasu zaoferowania przez powodów Z. S. lub M. S. zwrotu kwoty 648.862,43 zł lub zabezpieczenia roszczenia o jej zwrot i przez oddalenie powództwa w zakresie żądania odsetek;

2. w powyższym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Krakowie, do ponownego rozpoznania, pozostawiając też temu Sądowi orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Ireneusz Kunicki Krzysztof Wesołowski Marcin Trzebiatowski

(M.K.)

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 31 maja 2022 r. Sąd Okręgowy w Nowym Sączu ustalił, że umowa kredytu budowlano-hipotecznego [...] zawarta [...] między powodami M. S., A. S., Z. S. i M. K. a poprzednikiem prawnym pozwanego [...] jest nieważna, zasądził od pozwanego [...] S.A. w W. na rzecz powodów Z. S. i M. S. po 429 646,42 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie: od kwoty 403 342,27 zł od 14 kwietnia 2021 r. do dnia zapłaty, a od kwoty 27 304,15 zł od 2 grudnia 2021 r. do dnia zapłaty oraz orzekł o kosztach procesu.

Sąd Okręgowy przyjął, że:

- dopuszczalne jest zawieranie umów o kredyt w walucie obcej;
- powodowie przy podpisywaniu umowy działali jako konsumenci;
- oceny czy postanowienie umowne jest niedozwolone, dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy i sposób jej wykonywania czy wykonania nie może mieć wpływu na tę ocenę;
- sporna umowa jako sprzeczna z istotą stosunku obligacyjnego musiała zostać uznana za nieważną pod warunkiem, że powodowie po uzyskaniu informacji o skutkach uznania umowy za nieważną wyrazili na to zgodę; to zaś musiało być

poprzedzone poinformowaniem konsumenta o konsekwencjach prawnych, jakie może pociągnąć za sobą stwierdzenie nieważności takiej umowy;

- stwierdzenie nieważności umowy powoduje, że kwoty, jakie strony w jej wykonaniu sobie świadczyły, stanowią nienależne świadczenie;

- świadczenia stron są od siebie niezależne i nie można w procesie o zapłatę ze strony banku czy też w procesie o zapłatę ze strony kredytobiorców dokonywać ich kompensacji;

- roszczenie powodów związane z nienależnymi świadczeniami nie jest przedawnione, bowiem termin przedawnienia należy liczyć od momentu dowiedzenia się przez strony o nieważności umowy;

- kredytobiorcy, którzy spłacali raty po ustaleniu nieważności umowy, posiadali wobec pozwanego roszczenie o zwrot kwot, które uiścili w wykonaniu nieważnej umowy, co jest konsekwencją przyjęcia teorii dwóch kondykcji. O żądaniu odsetkowym orzeczono na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c.

Sąd Apelacyjny w Krakowie wyrokiem z 27 października 2023 r. na skutek apelacji strony pozwanej zmienił wyrok Sądu Okręgowego w Nowym Sączu w punkcie II, któremu nadał treść: „zasądza od strony pozwanej [...] S.A. w W. na rzecz powodów Z. S. i M. S. solidarnie kwoty po 429 646,42 zł (czterysta dwadzieścia dziewięć tysięcy sześćset czterdzieści sześć 42/100 złotych), zastrzegając, że stronie pozwanej przysługuje prawo zatrzymania tych kwot do czasu zaoferowania przez powodów Z. S. lub M. S. zwrotu kwoty 648 862,43 zł (sześćset czterdzieści osiem tysięcy osiemset sześćdziesiąt dwa 43/100 złotych) lub zabezpieczenia roszczenia

o jej zwrot i oddala powództwo w zakresie żądania odsetek;”, oddalił apelację w pozostałym zakresie oraz orzekł o kosztach postępowania.

Apelacja pozwanego zdaniem Sądu Apelacyjnego odniosła częściowo zamierzony skutek, w związku z uznaniem przez ten Sąd skutecznego podniesienia przez pozwanego zarzutu zatrzymania, choć jedynie do wysokości środków rzeczywiście wypłaconych powodom. Sąd Apelacyjny podzielił pogląd, zgodnie z którym umowa kredytu jest umową, o jakiej mowa w art. 487 § 2 k.c. Wskazał, że odpowiednikiem świadczenia banku w postaci oddania do dyspozycji kredytobiorcy

kwoty środków pieniężnych, a następnie umożliwienia wykorzystania tej kwoty w sposób określony umową jest świadczenie kredytobiorcy w postaci zapłaty odsetek (oprocentowania) i prowizji. Dodał, że nie jest też uzależnieniem oświadczenia od warunku w rozumieniu art. 89 k.c. złożenie ewentualnego oświadczenia materialnoprawnego tylko na wypadek, gdyby objęta żądaniem pozwu wierzytelność, którą strona kwestionuje, została uznana przez sąd za uzasadnioną. Zdaniem Sądu odwoławczego skorzystanie przez pozwanego z prawa zatrzymania sprawiło, że dochodzone przez powodów roszczenie nie jest wymagalne, co skutkowało także koniecznością oddalenia żądania w zakresie odsetek. Podkreślił, że wyrażone przez powodów na rozprawie przed Sądem Okręgowym oświadczenia o konsekwencjach uznania umowy za nieważną należało uznać w tym przypadku za niewystarczające, wobec braku stosownego i wyczerpującego pouczenia w tym zakresie przez Sąd, co uzupełnione zostało dopiero na etapie postępowania apelacyjnego.

W skardze kasacyjnej powodowie zarzucili naruszenie art. 69 ust. 1 pr.bank. w zw. art. 487 § 2 oraz art. 496 i 497 k.c. przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że umowa kredytu jest umową wzajemną, dopuszczalne jest skorzystanie z prawa zatrzymania przy jednorodności zatrzymywanych świadczeń, dopuszczalne jest złożenie oświadczenia o skorzystaniu z prawa zatrzymania pod warunkiem, uwzględnienie zarzutu zatrzymania nie stoi w sprzeczności z zasadą skuteczności ochrony przyznanej konsumentowi w art. 6 ust. 1 w zw. z art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. L 95 z 21.4.1993, s. 29 – dalej jako „dyr. 93/13”) oraz naruszenie art. 481 § 1 w zw. z art. 455 oraz art. 476 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyr. 93/13 i art. 385¹ k.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że roszczenie konsumenta staje się wymagalne dopiero z chwilą dotarcia do drugiej strony oświadczenia konsumenta co do świadomości skutków nieważności umowy i braku zgody na dalsze trwanie umowy zawierającej abuzywne klauzule waloryzacyjne.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługiwała na uwzględnienie.

Odnosząc się do zarzutu dotyczącego prawa zatrzymania, należy zauważyć, że po wniesieniu skargi kasacyjnej Sąd Najwyższy wielokrotnie wypowiadał się co do możliwości skorzystania z prawa zatrzymania w sytuacji dochodzenia od banku zwrotu świadczeń spełnionych na podstawie nieważnej umowy kredytu.

W uchwale składu siedmiu sędziów z 19 czerwca 2024 r., III CZP 31/23 (OSNC 2025, nr 3, poz. 25), Sąd Najwyższy uznał, że prawo zatrzymania nie przysługuje stronie, która może potrącić swoją wierzytelność z wierzytelnością drugiej strony. W orzeczeniu tym Sąd stwierdził, iż w sytuacji, gdy obie strony są zobowiązane do wzajemnego spełnienia (zwrotu) świadczeń pieniężnych, prawo zatrzymania nie przysługuje z uwagi na fakt, że w Kodeksie cywilnym przewidziano instytucję intensywniej chroniącą interes stron, tj. potrącenie (art. 498 i nast. k.c.).

Natomiast w uchwale składu siedmiu sędziów z 5 marca 2025 r., III CZP 37/24, Sąd Najwyższy stwierdził, że w razie dochodzenia od banku zwrotu świadczenia spełnionego na podstawie umowy kredytu, która okazała się niewiążąca, bankowi nie przysługuje prawo zatrzymania na podstawie art. 496 w zw. art. 497 k.c. Z uzasadnienia tej uchwały wynika, że podstawowym argumentem przeciwko przyjęciu, że bank może powołać się na prawo zatrzymania, jest uznanie, że umowa kredytu nie ma charakteru umowy wzajemnej.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną podziela stanowisko zajęte w wyżej wymienionych uchwałach, a także wyrażone w kolejnych orzeczeniach, przykładowo w wyrokach z 5 czerwca 2025 r., II CSKP 1147/23, i z 5 września 2025 r., II CSKP 276/25, co oznacza, że w niniejszej sprawie nie było możliwe skuteczne powołanie się przez bank na prawo zatrzymania. Podstawowym argumentem na rzecz tej tezy jest to, że umowa kredytu nie jest umową wzajemną, a prawo zatrzymania na podstawie art. 497 w zw. z art. 496 k.c. przysługuje wyłącznie w razie nieważności lub rozwiązania umowy wzajemnej.

Umowa jest wzajemna, jeżeli strony zobowiązują się w ten sposób, że ich świadczenia są swoimi odpowiednikami (art. 487 § 2 k.c.). W uzasadnieniu wyroku z 5 czerwca 2025 r., II CSKP 1147/23, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że sens gospodarczy umowy wzajemnej polega na tym, że na skutek jej wykonania dochodzi do wymiany świadczenia jednej ze stron na świadczenie drugiej strony. Ustawa nie wymaga

expressis verbis, aby świadczenia stron umowy wzajemnej były świadczeniami różnego rodzaju, jednak taka konieczność wynika z ekonomicznego celu umowy wzajemnej. Jeżeli świadczenia dotyczyłyby pieniędzy lub tego samego rodzaju rzeczy oznaczonych co do gatunku, przy równej wysokości świadczeń wymiana byłaby niecelowa. Różnorodność obu świadczeń jest więc esencją, istotą umowy wzajemnej. Jeżeli zaś wysokość świadczeń byłaby różna, trudno mówić, aby świadczenia były swoimi odpowiednikami. Świadczeniem jest określone zachowanie (działanie lub zaniechanie) dłużnika zgodne z treścią zobowiązania i czyniące zadość godnemu ochronie interesowi wierzyciela. Istota stosunku zobowiązaniowego zgodnie z art. 353 § 1 k.c. polega zaś na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika spełnienia świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Regułą jest przy tym, że wierzyciel może dochodzić od dłużnika spełnienia świadczenia przy wykorzystaniu przymusu państwowego, co w typowej sytuacji oznacza możliwość wytoczenia powództwa przed sądem, a następnie skierowania orzeczenia zasądzającego świadczenie do egzekucji (zob. też wyrok SN z 5 września 2025 r., II CSKP 276/25).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano, że świadczenie banku z umowy kredytu musi być rozumiane jako wypłata kwoty kredytu, a świadczenie kredytobiorcy jako jej zwrot wraz z odsetkami, a ewentualnie także z opłatami i prowizjami. Zasadniczo właśnie takich zachowań (świadczeń) mogą dochodzić od siebie przed sądem strony umowy kredytu. Przyjęcie powyższego założenia oznacza, że umowa kredytu nie może zostać uznana za umowę wzajemną. Podobnie jak w przypadku umowy pożyczki, wypłata kapitału kredytu nie stanowi odpowiednika jego zwrotu wraz z odsetkami i opłatami. Te świadczenia nie pozostają do siebie w stosunku wymiany - zapłata kapitału kredytu nie jest wymieniana za jego zwrot z odsetkami i innymi kosztami, nie jest jego odpowiednikiem. Wysokość świadczeń pieniężnych stron pozostaje różna (zob. m.in. cyt. wyżej wyroki w sprawach II CSKP 1147/23 i II CSKP 276/25).

Co się tyczy prawa zatrzymania, to polega ono na uprawnieniu do zatrzymania rzeczy bądź świadczenia wzajemnego. Ustawodawca, przewidując prawo zatrzymania w przypadku rozliczenia świadczeń z umów wzajemnych, ma na względzie zabezpieczenie interesów stron w stosunkach cywilnoprawnych, w których

między świadczeniami stron istnieje łączność tego rodzaju, że zachodzi w związku z tym potrzeba skoordynowania ich zwrotu, w przeciwnym razie dłużnik narażony byłby na negatywne konsekwencje. Skorzystanie z prawa zatrzymania świadczenia ma na celu doprowadzenie do sytuacji, w której obie strony równocześnie wykonają względem siebie swoje obowiązki bądź roszczenie zatrzymującego zostanie stosownie zabezpieczone. Stąd prawo zatrzymania ustaje z chwilą zabezpieczenia roszczenia chronionego prawem zatrzymania (art. 496 k.c. *in fine*). Ustępuje ono zatem przed innym zabezpieczeniem, czyli ma charakter subsydiarny (pomocniczy). W przypadku nieważności umowy kredytu przeciwstawne wierzytelności pieniężne z tytułu nienależnych świadczeń mogą co do zasady zostać umorzone przez potrącenie, co zapewnia dalej idącą ochronę interesów stron niż prawo zatrzymania. Zasadniczą funkcją potrącenia jest bowiem zaspokojenie roszczenia, a skorzystanie z tego instrumentu skutkuje wygaśnięciem obowiązku świadczenia, co odróżnia tę instytucję od prawa zatrzymania, które wywołuje jedynie skutek zawieszający i wstrzymuje obowiązek świadczenia retencjonisty.

Przyjęcie niemożliwości powoływania się przez bank na prawo zatrzymania w okolicznościach niniejszej sprawy pozostaje w zgodzie z postanowieniem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 8 maja 2024 r. (w sprawie C-424/22, Santander Bank Polska), w którym TSUE uznał, że art. 6 ust. 1 oraz art. 7 ust. 1 dyr. 93/13 stoją na przeszkodzie powołaniu się przez instytucję bankową na prawo zatrzymania w sporze z konsumentem żądającym stwierdzenia nieważności umowy kredytu hipotecznego (pkt 38).

Wykluczenie możliwości powołania się przez pozwanego na prawo zatrzymania powoduje, że zasadny jest również zarzut skargi kasacyjnej, który dotyczy oddalenia powództwa w zakresie odsetek za opóźnienie ze względu na skorzystanie z wymienionego prawa.

W orzecznictwie i doktrynie nie ulega wątpliwości, że roszczenia z tytułu nienależnego świadczenia mają charakter bezterminowy (zob. np. uchwały SN z 6 marca 1991 r., III CZP 2/91, OSNC 1991, nr 7, poz. 93, i z 26 listopada 2009 r., III CZP 102/09, OSNC 2010, nr 5, poz. 75; wyroki SN: z 17 grudnia 1976 r., III CRN 289/76; z 22 marca 2001 r., V CKN 769/00, OSNC 2001, Nr 11, poz. 166;

z 24 kwietnia 2003 r., I CKN 316/01, OSNC 2004, nr 7-8, poz. 117; z 28 kwietnia 2004 r., V CK 461/03; z 11 marca 2010 r., IV CSK 401/09; z 8 lipca 2010 r., II CSK 126/10; z 28 sierpnia 2013 r., V CSK 362/12; z 9 sierpnia 2016 r., II CSK 760/15; z 9 lutego 2017 r., IV CSK 171/16 i z 29 września 2017 r., V CSK 642/16). W tej sytuacji termin spełnienia świadczenia wyznacza się na podstawie art. 455 k.c. Powinno ono być spełnione niezwłocznie po wezwaniu skierowanym przez zubożonego, co nie oznacza, że natychmiast, lecz bez zbędnej zwłoki, przy uwzględnieniu charakteru danego roszczenia. Prowadzi to do wniosku, szeroko przedstawionego w uzasadnieniu uchwały pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, że wezwanie skierowane do banku o zwrot uiszczonych na jego rzecz rat z powołaniem się na nieważność umowy lub abuzywność postanowień umownych spełnia wymagania wezwania, o którym mowa w art. 455 k.c.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie w zaskarżonej części i w tym zakresie przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

Ireneusz Kunicki

Krzysztof Wesołowski

Marcin Trzebiatowski

(M.K.)

[a.ł]